

Aan het bestuur van de Vereniging Marinehospitaal terrein
t.a.v. de heer G.A. Uittenbogaart
Ernst Casimir laan 52
2051 HD Overveen

Amsterdam, 25 oktober 2007

Geachte heer Uittenbogaart,

Aan uw verzoek om over het bouwplan voor het Marinehospitaal terrein een second opinion welstandsadvies te schrijven zal ik voldoen, hoewel ik het schrijven van dit soort adviezen niet tot mijn dagelijkse of gewenste activiteiten reken. Omdat ik ook niet van plan ben deze activiteit in de toekomst tot mijn core-business te maken, zal ik U er geen vergoeding voor vragen. Voor wat ik wel doe en de afgelopen 32 jaar heb gedaan als architect verwijs ik kortheidshalve naar mijn aangehechte cv.

Ik heb gezien dat het bouwplan wordt ontwikkeld door ontwikkelaar/bouwer BAM, waarmee mijn bureau op meerdere plekken in het land aan grote bouwprojecten werkt. Ik geef dit advies in het belang van een mooi Nederland, of een mooi Bloemendaal en in dat kader ga ik ervan uit dat ook de BAM er uiteindelijk belang bij heeft dat er een goed project tot stand wordt gebracht. Ik geef deze contra-expertise vanuit de overtuiging dat het noodzakelijk en mogelijk is op het Marinehospitaal terrein tot een goede planontwikkeling te komen en omdat ik het voorliggende bouwplan, na bestudering van de ingediende stukken, als een buitengewoon grove inbreuk op de bestaande landschappelijke, stedenbouwkundige en architectonische samenhang beschouw.

Zoals ik tijdens onze bijeenkomst ter plekke van het Marinehospitaal terrein al opmerkte bestaat de Nederlandse samenleving voor een deel uit een vorm van dienstverlening van specialisten en deskundigen aan wie welk advies dan ook gevraagd kan worden, dat zij naar wens en tegen betaling zo zullen opstellen dat het hun opdrachtgevers behaagt, van pas komt of uitermate dient. Deze omstandigheid zorgt ervoor dat de sector van de zakelijke dienstverlening een bloeiende bedrijfsvorm is, maar tevens dat veel adviezen elkaar opheffen en daarmee uiteindelijk overbodig of futiel geworden zijn. Als ik het door U bijeengebrachte dossier over dit project zie, de stapels rapporten over groen, bodem, archeologie, geschiedenis, water, verkeer, enz. enz., dan is het een droevige constatering dat al deze keurig opgestelde rapporten en verhandelingen bij elkaar niet tot een goed product hebben geleid, en als enige functie lijken te hebben om de realisatie van een uiteindelijk zeer slecht project althans op papier te legitimeren.

Omdat al die adviezen zich bezighouden met kleine stukjes van het totale project, of met aspecten, is het misschien verstandig om bij het grote geheel te beginnen, bij de noodzaak of opvatting waaruit projecten als deze ontspruiten. In de aanvang van de vorige eeuw is een stedenbouwkundige en architectonische stroming ontstaan die in Nederland wel werd aangeduid met de Nieuwe Zakelijkheid, internationaal met Modernisme wordt aangeduid of ook wel als Internationale Stijl.

De uitgangspunten van deze stroming werden gevonden in een zuiver functionalisme, waarbij economie, programma, bezonning, hygiëne werden vormgegeven in zuivere abstracte volumes. De zakelijkheid van de formule verschafte deze stroming welhaast een predicaat van wetenschappelijkheid of objectieve waarheid.

Ontwerpen van deze richting, meende men, kon men overal ter wereld, onafhankelijk van situering, klimaat of cultuur realiseren. De wereld werd opgevat als een leeg vel papier, een tabula rasa.

In de naoorlogse situatie in Nederland heeft dit “schoolmeesters-modernisme” als legitimatie gediend voor het volbouwen van Nederland met “gestempelde” woningbouwplannen, zonder om te zien naar locale bijzonderheden als landschap, stedenbouwkundige structuur, kenmerkende morfologie van naastliggende bebouwing, of zelfs materiaal en kleurenmerken. Welstandstoezicht hield zich bezig met beoordeling van plannen binnen een vastgesteld bestemmingsplan, maar zonder een esthetisch gedefinieerd toetsingskader; in de bestemmingsplannen waren functie, volume en rooilijnen vastgelegd, maar voorts vond de beoordeling plaats in het collegiale gesprek over wat er op dat moment in het vak gebruikelijk en gepast was en wat niet. Per tien jaar ontstonden er andere, kennelijk breed gedragen, want welstandelijk goedgekeurde vormen van modern bouwen, die even snel ideologisch verouderden en gedateerd raakten als ze in de mode waren gekomen.

Aan het eind van de eeuw, toen Nederland al behoorlijk lelijk begon te worden, groeide het bewustzijn dat het Cartesiaanse uitgangspunt van een altijd en overal goed werkende bouwopvatting in feite een verkeerd uitgangspunt was, en dat er gewerkt zou moeten worden aan stedenbouwkundige en architectonische antwoorden die per plek en per periode verschillend zouden moeten zijn. Er kon niet langer worden doorgegaan met ons niks van de lokale geschiedenis en omstandigheden aan te trekken, er zou juist met die omstandigheden rekening moeten worden houden, we zouden ons erbij moeten aanpassen of ons er tenminste mee moeten gaan verhouden. De lokale omstandigheden zouden juist wel eens de belangrijkste kwaliteit kunnen vormen, een aanknopingspunt kunnen zijn voor elke nieuwe ontwikkeling. Dat kon alleen maar als we die lokale kwaliteiten zouden vastleggen in beschrijvingen die we vervolgens zouden hanteren als welstandelijk toetsingskader bij de beoordeling van bouwplannen. En zo kwam het dat elke gemeente wettelijk verplicht werd om een welstandsnota te schrijven en deze bestuurlijk vast te leggen.

Die welstandsnota beschrijft uiteraard de gebieden die statisch zijn, in de zin dat er ter plekke geen grote projecten op stapel staan omdat er een gewaardeerde bebouwing en openbare ruimte of landschappelijke situatie bestaat, maar beschrijft ook de voorwaarden die vanuit de bestaande omgeving gesteld zouden moeten worden aan de meer dynamische gebieden. Bestemmingsplan en welstandsnota vormen in zo'n geval tezamen het document waarin de lokale democratie voor alle burgers vastlegt aan welke eisen een bouwvoornemen zal moeten voldoen.

Nu is het niet altijd zo dat bij de ontwikkeling van een grotere bouwvlek er zo ver kan worden vooruitgekeken dat zonder onderzoek en studie kan worden vastgesteld hoe het bestemmingsplan en de welstandscriteria er voor een optimale planontwikkeling zouden moeten uitzien. Voor die situatie wordt dan wel een procedure gevolgd waarbij er een stedenbouwkundige schets, ook wel SPVE (stedenbouwkundig programma van eisen) wordt opgesteld, waarin in feite alle randvoorwaarden voor de bouwplanontwikkeling worden vastgelegd:

de belangrijke landschappelijk kenmerken, de waardevolle beplanting en bomen, de waterpartijen die behouden dienen te blijven, de gewenste afstand tot belendingen, de gewenste ontsluitingsstructuur, de korrel en hoogte van de bebouwing in relatie tot bestaande bebouwingen, enz. enz. Door het vervaardigen van deze stedenbouwkundige schets ontstaat er een inzicht in wat in verhouding tot de omliggende landschappen, openbare ruimten en bebouwingen aanvaardbaar of wenselijk zou kunnen zijn.

In een beeldkwaliteitsplan worden vervolgens de voor deze situatie in relatie tot bestaande bebouwingen gewenste bouwvormen vastgelegd. Het gaat dan om de morfologie van de bebouwing, de relatie van de bebouwing met de openbare ruimte en het landschap, de bijzondere plekken die architectonisch expressie moet worden gegeven, de korrel dan wel de samenhang van meerdere volumes in een ensemble, ritmering, materialisering en kleur.

In dit geval is de uitwerkingsbepaling van artikel 24 van het in 2002 vastgestelde bestemmingsplan Zijlweg-West e.o. vooral door zijn voor de uitwerking van het terrein aan te houden normering aan te merken als een aanzet tot een stedenbouwkundige schets als hiervoor bedoeld. Na de vaststelling van het bestemmingsplan in 2002 is de hiervoor beschreven procedure niet gevolgd, maar is men gaan varen op het door BAM ontwikkelde bouwplan waarnaar Beeldkwaliteitsplan en welstandscriteria zijn toegeschreven.

Voor de integrale ontwikkeling van het Marinehospitaalterrein zou het van belang zijn om deze stappen alsnog op zorgvuldige wijze te maken in een proces dat op die manier inzichtelijk en toegankelijk is en waarop een zorgvuldige besluitvorming kan worden gebaseerd. In zo'n proces zou ook de herontwikkeling van het garage-achterterrein een plaats kunnen krijgen waardoor er voor twee zeer dicht bij elkaar liggende ontwikkelingen een samenhangend voorstel kan worden ontwikkeld.

Echter, het voorliggende bouwplan heeft volstrekt duidelijk alleen zichzelf als uitgangspunt genomen. Het plan kan alleen gelezen en begrepen worden als het resultaat van de doelstelling van maximalisatie van vloeroppervlak en volume ten koste van alles wat kwaliteit heeft in de directe nabijheid.

Het plan heeft geen enkele positieve relatie in volume, ritme, maatvoering, materiaal of kleur met de omgeving.

Het plan negeert de historische laag van de bomenlaan naast de Bijdorplaan, negeert de historische laag van de parkaanleg en de daarin verscholen waterpartijen en negeert de verkavelingsstructuur en de morfologie van de bebouwingen langs Zijlweg en Bloemendaalseweg.

Het plan negeert dan ook de uitgangspunten en de hoofdlijnen van het ter plaatse geldende bestemmingsplan en steunt niet op vooraf vastgestelde randvoorwaarden en criteria.

Nogmaals: het steunt alleen op zich zelf.

De gekozen verkavelingsvorm leidt ertoe dat de bomenlaan langs de Bijdorplaan, die als een scherm, een overgangsgebied, een filter werkt tussen de scholencluster en het Marinehospitaalterrein, verdwijnt. Waar elke kwalitatieve planontwikkeling zou aanvangen met het herkennen en als uitgangspunt nemen van een dergelijk belangrijk landschappelijk element, dat in feite bovendien een grote economische waarde vertegenwoordigt, worden hier een groot aantal monumentale oude bomen gekapt, om bouwvolume te creëren. Daarmee wordt een belangrijke kwaliteit van de bestaande locatie nodeloos en op domme wijze vernietigd.

Met de gebouwen E, D en C die in plaats van de statige bomenrij zijn gepland, dringen in toenemende mate grote volumes het Marinehospitaalterrein binnen.

De dominantie van deze volumes, en met name C, wordt niet alleen bepaald door hun absolute afmetingen, maar wordt versterkt door de grofheid van de volumeopbouw, het gebrek aan geleding, de uniformiteit en herhaling van raamopeningen, de hardheid en rechtheid van de bovenbeëindiging. De gebouwen ontberen kwaliteit en verfijning: het is kennelijk niet mogelijk de vluchttrap in het volume op een fatsoenlijke manier op te lossen; dan maar een noodtrap aan de buitenzijde toegevoegd!

Ook ten opzichte van de overgebleven bomen is deze bebouwing dominant. In plaats van gebouwen in het groen wordt er een situatie gecreëerd van enkele bomen die voor en tussen een reeks gebouwen staan.

Gebouw E lijkt als kleinste van de drie en gelegen aan de Zijlweg mee te willen doen in de bebouwing, maar kan er niet toe komen om front te maken naar de Zijlweg, noch om aan te sluiten bij maat en schaal van de reeks woonhuizen.

De concentratie van bebouwing op de voormalige plek van het Marinehospitaal in de vorm van een bolstaand volume op een halfcirkelvormige foot-print is een manier om veel buitengevel aan de parkzijde te realiseren. Zelfs voor de forse bijna honderd meter tussen de achtertuinen van de Bloemendaalseweg en de Hogeschool Inholland aan de Bijdorplan is het volume echter te groot; het plakt vast aan de kant van de school. De gevelopbouw van de volumes A en B ontbeert elke vorm van nuance en geleding. Dit is geen ontwerp maar een schema. Elke relatie met de sfeer, de kleur, het materiaal, de geleding en maat van de bebouwing aan de Bloemendaalseweg ontbreekt, terwijl die kenmerken toch moeten worden gezien als de belangrijkste dragers van de kwaliteiten van het gebied.

Dit bouwplan voldoet om bovenstaande redenen niet aan redelijke eisen van welstand. Het uitgangspunt van het plan is niet geschikt om via verbeteringen op onderdelen alsnog tot een goed plan te komen.

Ten slotte laat ik u weten er geen bezwaar tegen te hebben dat dit advies aan B&W van de gemeente Bloemendaal wordt overgelegd, in de eventuele gerechtelijke procedure wordt gebruikt, dan wel anderszins door uw vereniging wordt gebruikt om uw doelstelling te verwezenlijken.

Sjoerd Soeters

SoetersVanEldonk architecten